

TÜRKAY

aylıq ədəbiyyat dərgisi

1/8/2023

BU SAYIMIZDA

- Dilan Keleş / Bir Bilsen / 3
- Ayşe Hümeyra Kadioğlu / Arafta Bekliyorum / 4
- Safurə Quliyeva / Nigar Rəfibəylinin Lirikası / 6
- Bənövşə Mahmudqızı / Bir Bənövşə Vardı... / 9
- Fatma Özer Bilgiç / Çok Şükür Allah'a / 10
- Lütviyyə Asgerzadə / Mahire Nağızı Şiirində
Duyguların İfadesi ve Tabiatın Resmi / 11
- Aygün Rəhimli Akbaba / Can Qarapapaq / 15
- Günel İsrailqızı / Qoy Vətən Fəxr Etsin / 16
- Hədiyyə Hacızadə / C. Cabbarlının "1905-ci İldə" Piyesində
Erməni-Müsəlman Münasibəti / 17
- Arzu Hüseyn / Gerçəyi Göstərən Ayna / 22
- Emine Savaş / Yok mu? / 23
- Eluca Atalı / Özünü Gətir / 24

T Ü R K A Y

aylıq ədəbiyyat dərgisi

Baş redaktor Lütviyyə Əsgərzadə

Məsul katib Tayyib Atmaca **Sosial yayına məsul** Sona İntizar

Üz qabığı rəsmi Ejen Delakrua

E mail turkayedebiyat@gmail.com

8 Say Avgust 2023

Dilan Keleş

Bir Bilsen

Kaç kere ölür insan
Kaç kere dirilir
Ölü balık gibi
Kaç kez sallanır sokaklarda

Ben
Kaç kere öldüm
Bir bilsen
Kaç kere dirildim
Bu şehrin sokaklarında

Sen
Kaç kere dizildin
Boğazıma düğüm olup
Kaç kere düştün gözümden
Damla damla

Sen
Kaç kere katilim oldun
Fark etmeden
Kaç geceyi zindan ettin
Bir bilsen.

Sen
Kaç kere dizildin
Boğazıma düğüm olup
Kaç kere düştün gözümden
Damla damla

Sen
Kaç kere katilim oldun
Fark etmeden
Kaç geceyi zindan ettin
Bir bilsen.

Ayşe Hümeyra Kadioğlu

Kayıp

Güneş doğmaz mı bu şehirde
Kaldırımları esir almış geceyi eritmez mi bu ateş
Köpek sesleri duyulur uzaktan
Bir baykuş öter dallar arasından
Sokulur çocuk bir oyuğun
Belki de bir kapının kucağına
Koyma adını
Bir sihirdir bu çocuk için
Bırak koyma adını
Kaybolur
Yok olur belki hayalinin süsleri
Gel
Sar örtünü donuk geceye
Atarsa kalbi masum için
İşte o vakit kabul görür şefkat anası

Güneş doğmaz mı bu şehirde
Karanlık görüntüler bürüdü gözleri
Bir ses duyan yok mudur sokağın köşe başında
Bir sesleniş duyan derinlerde acıklı
Kulak kabart
Belki sessizliğin sesidir yürek paralayan
Gör bak ne duyuşlar vardır gözlerinde
İşit bak ne dokunuşlar vardır uçlarında parmakların
Acımasızca sıkar yumruklarını
Kim bu adam
Ya sesi arşa feryat çarpan bu kadın kim
Sorma cevabı müphem soruları
Siyaha vurur aksi, gecenin en koyu deminde
Bırak sorma cevabı müphem soruları
Kaybolur
Yok olur belki o sevgiden mahrum gözlerin yakışı
Belki susar o demir bileklerin zoru
Gel
Sar örtünü donuk geceye
Atarsa kalbi masum için
İşte o vakit kabul görür şefkat anası

Güneş doğmaz mı bu şehirde
Karanlığın adımlarını sayarken bir telsiz
Bir hışırtı bozar sessizliği
Yüzüncü belki de bininci adımdır bu
Delici bakışlarıyla etrafı süzer nöbetteki polis
Bir suçludur çağlayan kuyularda
Belki bir gezgindir göz bebeklerinde arayışta olan
Belki sessizliğin çukuruna gömülüdür
Bir bardak çay içmek için oturduğu masada
Bir hasret vardır özlem vardır burnunda tüten
Bir hayaldir arkasında duran
Bir yürek sarar ellerini yıldızların da ötesinden
Düşünme sesi duyulmayan soluğu
Bir arayıştır bu polis için
Bırak düşünme sesi duyulmayan soluğu
Kaybolur
Yok olur belki içini kaplayan esir fırtınalar
Belki küsüp gider gözlerinin önüne doluşan seraplar
Gel
Sar örtünü donuk geceye
Atarsa kalbi masum için
İşte o vakit kabul görür şefkat anası

Güneş doğmaz mı bu şehirde
Göz göz olmuş derilerin altında
Parlayan bir cevher vardır kalplere gömülü
Bir yudumlayıştır bu zamanı
Neden kovalar akrep yelkovanı
Sorgulama
Kendi kendine harcasın boşluğu silahının namlusunda
Bir sadakattir bu asker için
Bırak sorgulama
Bırak kendi kendine harcasın boşluğu silahının namlusunda
Kaybolur
Yok olur belki cansiperane savunduğu
bu fikir
Gel
Sar örtünü donuk geceye
Atarsa kalbi masum için
İşte o vakit kabul görür şefkat anası.

Nigar Rəfibəylinin Lirikası

Milli ədəbiyyatımızın görkəmli şairlərindən olan Nigar Rəfibəyli bədii irsinin ideya-məzmun tutumu, təkrarsız poetik üslubu ilə seçilmiş, yarıməsrlilik mənəli yaradıcılıq dövrü yaşamışdır. Onun şeirləri zərif, həssas təbiətli lirik “mən”inin yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərinə, bədii-estetik özəlliklərinə görə cəlbedicidir. Mövcud bəşər cəmiyyətinin aktual problemlərindən fərdin məişət qayğılarından mütəlif mövzulu lirik nümunələrində xalqın ictimai-siyasi gerçəkliyi ilə öz şəxsi taleyini vəhdətdə görən ziyalı bir azərbaycanlı qadının duyğu və düşüncələri bu bədii irsi yaşadan, əbədiləşdirən başlıca əlamətdir.

Nigar Xudadat qızı Rəfibəyli 1913-cü il iyunun 13-də qədim Gəncə şəhərində ziyalı ailəsində dünyaya göz açıb. Ata babası Ələkbər bəy Rəfibəyli Peterburqda ali təhsil alan ilk azərbaycanlılardan idi. Atası Xudadat bəy Rəfibəyli isə Xarkov şəhərində təhsil alan ilk yerli cərrah olmuşdur. Xalqın maariflənməsi sahəsində təmənnsiz xidmətləri ona Gəncə əhalisi arasında böyük nüfuz qazandırmışdı. 1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti onu ziyalıların xahişi ilə Gəncə quberniyasının yalısı təyin etmiş, az sonra isə dövlətin səhiyyə naziri vəzifəsini icra etmişdir. Lakin 1920-ci ilin dövlət çevrilişindən sonra daşnaklar tərəfindən həbs olunub güllələnmişdir. Atası öldürüldəndən sonra aramsız təqib olunan qardaşları ölkədən Türkiyəyə mühacirət etmiş, anası ilə Nigar Bakıya köçməli olmuşlar.

Gəncliyi və yaradıcılığının ilk mərhələsi ictimai-siyasi hadisələrlə çaxnaşan 20-ci illərin sonu 30-cu illərin əvvəlinə təsadüf edib bizim şairəmizin. Həmin dövrün ən mühüm hadisələrindən biri azərbaycanlı qız və qadınlarının ictimai həyata inteqrasiyası idi. Nigar anası – savadlı, kübar bir qadın olan Cavahir xanımın sayəsində çox erkən yaşlarından mütaliyəyə başlamış, milli klassik

irsimizlə yanaşı rus dayəsi vasitəsilə rusdilli ədəbiyyatla da tanış olmuş, özü də şeirlər qoşmağa həvəs göstərmişdir. Təbiətən azad düşüncəli, həqiqətsevən, cəsəretli, istiqanlı olması ünsiyyətdə olduğu insanlarda ona rəğbət oyadırdı. 14 yaşından “Azərbaycan” kinostudiyasında tərcüməçi kimi fəaliyyətə başlaması, 15 yaşından mətbuatda şeirləri ilə çıxış etməsi gənc qızın özünə güvənc hissini artırmışdı.

Məlumdur ki, poeziyada lirik “mən” öz genetik, mənəvi, psixi varlığından çıxış edərək duyğu- düşüncələrini ifadə edir. Onun yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətləri, zərif bədii-estetik zövqü, fərdi görünüşü, duyum qabiliyyətinin olması əsas şərtlərdəndir. Əks halda oxucuda gözəl fikirlər oyadıb ruhunu oxşamaq, səmimi hisslərlə onu təsirləndirmək mümkün deyildir. Nigar Rəfibəyli lirikasının başlıca qayə və mövzusu zamanın mühüm ictimai axarı ilə səsleşsə də, şair dövrün bədii yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan ritorik pafoslu, təntənəli tərənnüm-təsvir üsulundan qaçmış, həyata, sosial problemlərə həssas bir qadın-ana qəlbi ilə yanaşmış, şeirlərini ürəyinin odu, hərarəti ilə isindirmişdir. O, bəşər həyatına, dünya səmasına özünün daxili aləmindən, bəzən hətta balaca və son dərəcə adi mətbəx pəncərəsindən boylanır, ilk baxışda əhəmiyyətsiz, qeyri-poetik görünən kiçik bir predmetdən poeziya aləminə körpü salırdı. “İnsan balaları” şeirində belə poetik uçuş şairin uşaqlarla bağlı düşüncələrindən başlanırdı. Uşaq nəsrinə qəhrəmanları - rəfiqəsi yolunda fədakar ölümü ilə nağıllaşan Qaraca qızın, kəndə - babasına məktub yazan, ancaq heç ünvanını da bilməyən balaca oğlanın və cəmiyyət intibahının səfil cocuqlar kralı Qavroşun acınacaqlı talelərini düşünən şair öz təfəkkür aləminin daha geniş səmalarına yol açır, sonsuz şəfqət və mehəbbətlə müqəddəs arzusunu qələmə alırdı:

*Balaca balalar,
insan balaları!
yer üzünün bütün nemətlərini
sizə paylaya biləydim...
Zamanın əlilə sizə, yer üzündəki
bütün insan balalarına
əbədi səadət fərmanı
yazdıra biləydim.*

Beynəlxalq mövzuda yazılmış “Səkkiz on beş”, “Amerika töhvələri”, “Cəmilə”, “Dolores İbarruri” və s. şeirlərində şair dünya imperialist qəsbkarlarının mədəni insan adına yaraşmayan hərəkətlərini, “elmin müdhiş ixtirası”nın – atom bombasının birçə anda darmadağın etdiyi minlərlə “isti ocaqları”, körpə və qocaların zəlif olmuş taleyini təsirli poetik ifadələr, dərin kədərlə təsvir edirdi: “Bir an içində iki yüz min insanın yerində Quru bir kül qaldı ancaq”. Yer üzündə bütün sülhsevər xalqların bu kütləvi qırğın silahına qarşı etirazlarını bildirmək üçün hər il həmin anda – “Səkkiz on beşdə birləşib... matəm süku tu yaratmaları” bəşərin həyat eşqinin ifadəsi kimi tərənnüm olunurdu. Yaxud “mədəni insansevər bir ölkə” olan Amerikanın Koreyada törətdikləri cinayətləri şair poetik üslubuna xas təzadlı lövhələrlə canlandırır işğalçıların alçaq niyyətlərini nifrətlə lənətləyirdi.

N. Rəfibəylinin lirik “mən”i nəcib, zərif təbiətli, ziyalı bir qadındır. Məzmununda ana qəlbinin həyəcanı, duyğu-düşüncələri təcəssüm olunan şeirlər öz insansevərliyi ilə fikri-hissi təsirləndirir, sirayət edirdi. Şairin humanist görüşləri bir sıra lirik şeirlərin təkrarsız poetik intonasiyasına xüsusi bir emosionallıq, kövrəklik gətirirdi:

*Mən tanıdığım və tanımadığım
Adamların ağlamağına dözə bilmirəm,
Həsərət ağrısına,
Ayrılıq dağına dözə bilmirəm...
Yar-yoldaşdan aralanmış
Dirilərin cərgəsindən adı-sanı qaralanmış
Nakamların qismətinə
Dözə bilmirəm...*

Nigar Rəfibəyli şerinin lirik “mən”i, hər şeydən əvvəl, qadın - anadır. Onun bilav-

asitə analıq duyğularını ifadə edən saysız şeirləri vardır: “Ana məhəbbəti”, “Dözə bilmirəm”, “Şair taleyi”, “Oğlumdan ayrılan gecə”, “Qızıma”, “Layla”, “Ana səsi” və sair və ilaxır. Ana şairin qəlbi məhəbbət, nəvaziş, qayğı simvoludur. Sübhədək beşik arxasında keşik çəkən ana şeirdən, şeirə elə bil böyük ana məhəbbətinin ən təsirli anlarını lirik gündəliyinə həkk edirdi. Bunlar konkret zaman və əhvalatla bağlı fərdi yaşantılar və hisslər olsa da, öz gözəlliyi, saflığı, nəcibliyi ilə bədiiliyədək yüksəlirdi. Anaların müqəddəs xeyirxah niyyəti bu şeirlərdə “insanların yolunu işıqlandıran mayaka” bənzədilir. Ana “son bahara”, “qüruba”, övladlar “səhərə”, “ilk baharda ətir saçan gözəl, gözəl çiçəklərə” təşbeh edilirdi. Şairin:

*Mən analıq duyğusunu
Qul etmədim, şan-şöhrətə,
Ən müqəddəs hisslərimi*

Bağladım bu məhəbbətə,- kimi “Könül söhbəti” sonralar Anarın belə bir səmimi etirafıyla övlad təsdiqini tapacaqdı: “Atamın yazdığı hər şeir, mənim yazdığım hər hekayə anamın yazmadığı bir şeir və ya hekayədir.”

N.Rəfibəylinin Azərbaycanın Xalq şairi Rəsul Rza ilə yarım əsrə yaxın xoşbəxt ailə həyatı yaşaması və üç gözəl övlad böyüdüb tərbiyə etməsi poeziyasının ideya-mövzu axarında geniş yer tuturdu. Nigar Rəfibəylinin yaradıcılığında bu uzun ömürlü böyük məhəbbətin ilk könül titrəyişindən başlamış – “Yuxunu qaçıran mənəmsə əgər, Niyə məndən qaçırsan?!” - dalğa-dalğa hər cür hiss çaları “Bir gün səni görməyəndə”, “Sevgi”, “Gözlərin ürəyimin içinə baxırdı”, “Doymadım”, “Neyləyim” və s. özünəməxsus zərif bir ahənglə şeirləşmişdir. Şairin:

*“Ömrümüzü bulaq suyu kimi saf,
Ayna kimi ləkəsiz yaşadıq,
kimi duyğuları,
Bir son bahar da düşdü
Ömrümün təqvimindən.
Nə sənə məhəbbətim,
Nə həsrətim azaldı”*, - misralarındakı səmimiyyəti artırır, bu nəcib, müqəddəs hisslərə

dərin rəğbət oyadırdı. Türk qadınının vəfali, sədaqətli, fədakarlıq, mülayimlik kimi mənəvi - əxlaqi sifətləri saf, dərin məhəbbət duyğuları ilə Nigar Rəfibəylinin şeirlərində daha mənalanırdı. Poeziyamızın bu nadir hadisəsi -“qızıl” ömürlü Nigar -Rəsul məhəbbətinin poetik duetində Rəsul Rzanın da şeirləşmiş, təkrar olunmaz ali duyğularını xatırlamamaq mümkün deyil:

“Saçları sarım mənim,
Ömrüm, *baharım mənim*,
Gözləri *sevgi rəngli*,
Dodaqları çiçəkli,
Saçları sarım mənim,
Ömrüm, *baharım mənim*,”
Və yaxud:
“Gözlərinə baxmasam,
Göz nəyimə *gərəkdir?*
Adını çəkməz olsam,
Dil nəyimə *gərəkdir?*
Söz nəyimə *gərəkdir?*
Saçlarının ətrini
Duymaz olacağımsa,
Neyniyə *ç* çiçəklər
Ətir *saçır*, ya *saçmır*...
30 il əvvəl də *beləydi*,
İndi də *elədir*, *sevgilim*.”

Bununla belə, Nigar Rəfibəylinin lirik qəhrəmanını “Yazı stolum”, “Qələm”, “Sevgilim görüş istəyir”, “Şair taleyi” və s. şeirlərin ideya-məzmununda təcəssümünü tapan qüسسə, kədər motivi də müşayiət edirdi. Onun mənəvi aləmindəki hisslər, düşüncələr konfliktini “Mətbəx şeirləri” silsiləsində son dərəcə mənəvi ifadə olunurdu. Konfliktin bir tərəfində bütün günü yu, sil, bişir-düşür, “Biri şit sevir, biri şor sevir”, “birinin yeməyi yağsız gərək, birinin xörəyi soğansız” kimi adi prozaik qadın qayğıları, digər tərəfdə isə “Səhəri dəniz qırağında, qayaların üstündə açardım... həzin-həzin, gilə-gilə nəğmələr qoşardım” kimi lirik arzular, istəklər dururdu. Böyük səmimiyyət, sadəlik və təbiilik nümunəsi olan bu şeirdə həm də geniş mənada məişət mənəvi ilə sonsuz fəzalı sənətkar dünyası qarşılaşdırılırdı.

“Ocaqda soğan qovrulanda
Göz qoymasam,
Yanıb kül olar...
Xorəklərin də işi müşkül olar...
Ocaq qabağında
Yanıb-yanıb kül olan,
Könül aləmində, işləri müşkül olan
Aşpaza göz qoyan hanı?”

N. Rəfibəyli poeziyasındakı həzin qüسسə “mən bir azca da şairəm axı” misrasında cəkkondasayağı hisslər və duyğular qammasında inikas olunurdu. Yalnız ona xas olan bu bənzərsiz poetik intonasiyada mülayim, qayğılı notlarla yanaşı bəzən də çiçək ləçəyi, pərvanə qanadı qədər zərif, kövrək bir umsuntu, bir istək dil açırdı: “Mən yuxuda durna oluram gecələr, Çırpıb qanadlarımı yerdən üzülürəm”, yaxud “Məni bu yuxudan oyatmasınlar... yuxuda qərənfillərimi görürəm, yığıb solan çiçəklərimi, ümüd çələngi hörürəm” və s. kimi poetik nüanslar da onun lirik həyəcanının səciyyəvi notları idi.

Nigar Rəfibəylinin lirikası təkrarsız bədii üslubu, yüksək mənəvi-əxlaqi özəlliyi, insan-sevərlik və nəciblik kimi keyfiyyətləri ilə milli poeziyamızda xüsusi yeri və mövqeyi olan bir yaradıcılıqdır. Onun şeirlərində ululardan bəri nəsillərə nəciblik, öz ailə ocağının istisini yarım əsr qoruyaraq daha cilalanmış ənənələrlə övladlarına ötürən bir azərbaycanlı xanımın obrazı canlanır. Klassik poeziyamızın qadın şairlərindən fərqli olaraq Nigar Rəfibəylinin poetik dünyası tək cəkkə mənsub olduğu cəmiyyətə, xalqına deyil, bəşər insanı üçün də açıq və dəyərlidir. XX yüzilliyin ziyalı Türk qadınının zəngin mənəvi aləmi, ömür yolu onun bədii irsi ilə xalqın əbədilik yaddaşına həkk olunmuş mədəni sərvətimizdir.

Bənövşə Mahmudqızı

Bir Bənövşə Vardı...

Mənim üçün şam yandır,
Xristian dostum.
Mənim üçün can yandır,
Müsəlman anam.
Heç olmazsa, öləndə.
Ölsəm də, bilərəm də,
Gec olsa da qədrimi bilirsən.
Atamın görmək istədiklərini,
Yaşatmadan getdim bəlkə.
Balaca bacım da itirəcək,
Ölüm nədir biləcək,
gənc yaşında.
Bənövşə bacı fikri başında,
Dərdi ruhunda,
Daha çox qorxacaq ölümdən.
Sevdiklərinin ölümündən.
Amma bu mənim arzumdur,
Bəlkə ən tez çin olacaq,
Eqoist arzum.
Bu qədər tez düşünmürdüm.
Qalxırdım, düşürdüm,
Baş edirdim insanlarla.
Zamanım gəlibse,
Az məni qəribse,
Məni çox sevən atam,
Bu dəfə səni lap çox
Üzəcəm deyəsən.
Xəstəliklərdən yaxşıdır amma,
Səni zərrə-zərrə öldürməyəcəm.
Biləcəksən ki, ölmüşəm.
Arzularına çatmasan da,
Arzularıma çatmasam da,
Ölmüşəm.
Yuxularına gələcəm,
Üzr istəyəcəm,
Ölmüşəm, ata,
Bağışla məni.
Sizin ölümünüzü
görməkdənsə,

Sizdən öncə ölməyi,
Bu eqoist istəyi
dilədim.
Mənim üçün şam yandır,
Xristian dostum.
Mənim üçün can yandır,
Müsəlman anam.
Mənim üçün dua edin,
Mənim üçün anlayın.
Ağlayın, ağlayın,
Göz yaşı mənə yad deyil.
Dualar edin, içdən,
Dərinlərdən.
Bəlkə sağ qaldım,
Bəlkə sağaldım...
Mənim üçün şam yandır,
Xristian dostum.
Səni çox sevirəm,
Xristian dostum.
Sizi çox sevirəm,
Anlamayanlarım,
Ağlayanlarım...
Unutmayın...
Bir Bənövşə vardı,
Bir vardı, bir yoxdu...

Çok Şükür Allah'a

Koca koca devletler göz dikmişti bu yurda
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm.
Bin bir umutla çıktın sen Samsun'a baharda
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm.

Halk perişan yoksuldu, düşman yurdu sarmıştı
Bu yurdu parçalama hayalleri kurmuştu
Yürekler sızım sızım sanki zaman durmuştu
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm.

Düşman devletleri hep el ele veriyordu
Güçlü devletler halkı üzüyor, geriyordu
Padişah öylesine tahtında duruyordu
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm.

Samsun'dan doğan güneş yüreklere su serpti
Düşmanların planı geriye bir bir tepti
Sızlayan bu vatani Türk'e O, vatan yaptı
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm.

Türk'ün o iman gücü güç verip kenetledi
Birlik ve beraberlik zaferi kanıtladı
Zaferi gören düşman kıskanarak çatladı
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm.

Vatan sevdası aşktır sonsuza dek hep sürer
Atatürk yürekli ol, Özger her şeye değer
Bu sevdanın mayası inan ki her gün ürer
Şükür olsun Allah'a, sana teşekkür Ata'm

Bazılarına göre şiir, “duyguların dilidir” (Benedetto Croce), “çığlıkları, gözyaşlarını, okşamaları anlatma çabası, konuşma dili aracılığıyla sonsuzca tarif etme ve ifade etme çabası” (Paul Valery), “Yürekden geçen bir hadisenin söz hâlinde tezahürü; duygunun birdenbire söze dönüşmesi ve dilde kalması” (Namık Kemal), “Şairin Milli sazda çalınan türküsü” (Külebi), “Bir an, insanın inisiyatif, mutluluğun çelişkisi”, “Her şeyi söyleme, her şeyi ortaya koyabilme sanatı”, “kendisinin evrende ve dünyada, insanlara ve şeylere karşı ayrı bir imtihani”, “Sessiz şarkı” (Ahmet Haşim), “Gizemin dili” (Payami Safa), bazen de “Şairin kalkanı, saldırı silahıdır” (Cemal Süreya). Her durumda şiir, kişinin kendini ifadesidir. Kişinin kendini ve duygularını ifade etmesiyle oluşturulmuş şiir, insanın bilinçaltındaki sırlarını, sözle ifade edilemeyen duygularını, söz ve imgelerle aktarmasıdır. Bütün bunlar mantıklı ve doğru. Ama şairin önce yetenekli olması, gördüklerini ya da düşündüklerini kelimelere çevirebilme yeteneği olması lazım. Hepimiz dünya denen mekanın sakinleriyiz ve şairlerin gördüklerini ve duyduklarını herkes görüyor ama herkes bunu kelimelere dökabiliyor mu? Gördüğü şeylere, insanlara, doğal güzelliklere ya da olaylara söze geçirebiliyor mu? Tabii ki yok. Güneşin batışı, ayın doğuşu, nehrin akışı, yıldızın parlaması, şimşegin çakması, yağmurun yağması vb. şairlerin mısralarında tüm güzelliğiyle ve şairin duyguları üzerinden eşsiz bir anlatımla okuyucuya aktarılır. Okuyucuyu büyülüyor.

Şiir hayatın bir gerçeği, şairin yeteneği Allah'ın verdiği bir vergi, şiir yazmak şairin ihtiyacıdır. Şiir yazmak o kadar kolay değil. Şair yaşadıklarını, yaşamak istediğini, hayallerini, gerçekleşmek istediğini, düşüncelerini, gözlemlerini, acılarını, duygu iniş çıkışlarını, aşklarını, belirsiz duygularını mısralara fısıldıyor. Duyguların kelimelerle ifade edilmesi o kadar hassas bir süreçtir ki şair sanki şiir yazmaz, kelimelerle duygularının resmini çizer.

Sürecin sonunda resim gibi şiirler veya sözle çizilmiş resimler ortaya çıkar. Pitoreks edebiyatının örnekleri, oldukça duygusal fısıltılarla resmedilen eserlerdir. Onu yaratmak için duyguya, doğuştan yeteneğe, kelime kullanma yeteneğine sahip olmak yeterlidir. Zaten şiir en büyük ressam olan Allah'ın yarattığı güzellikleri görmek, doğayı duymak ve bu güzellikleri kelimelerle çizmektir. Bu güzel olan her şeye uygulanabilir. Güzel olan, çizmeye değer güzellikleri resmetmek yalnız ressamların işi değil. Ressamların fırça ve boya ile çizdiği tabloları şairler kelimelerle çizer.

Resim yapmak, boyamak eyleminden türetilmiş pitoresk sözcüğünün etimolojik kökenine baktığımızda, İtalyanca “pitteresco”, Fransızca “pittorresque” ve Latince “pingere, pict” sözcüklerinden türeyerek batı dillerinden Türk diline “pitoresk” olarak geçmiştir. Pitoreskin sözlüklerdeki anlamlarına baktığımızda ise “durum ve görünüş itibari tablo yapmaya değerlikte olan yazı, söz, betimleme, resimsi ifade ve resmeder gibi” tanımları yapılmaktadır. Edebiyatta betimlemede başarılı bir anlatım sunan akım şiirlerde de başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Bu türlerde betimlemeler resimsi bir üslupla yapıldığı için pitoresk olarak değerlendirilir.

Doğa baştan başa resme değer güzelliklerle doludur. Şairlerin üzerine düşen bu güzelliği duymak, duygularını söze çevirmek ve sözcüklerle resim yapmak, “görsel şiirler” yazmaktır. Şiir ve şairden bahsetmişken, seçkin bir bilim adamı, aynı zamanda yetenekli bir şair olan, vatanın toprağını, tabiatını, yüksek duygularla betimleyen Mahire Nağigızı'nın şiirleri üzerinden düşüncelerimizi ifade etmek isteriz. “Şiir, Mahire Nağigızı'nın zengin sanatsal yaratıcılığının canlı, dinamik olarak gelişen bir dalıdır. Sözlerin toplumsal işlevini zamanın ve sanatın önüne tüm incelikleriyle bilişsel süzgeçten geçiren yazar, şiirin yeni yapısal olanaklarını ve estetik sınırlarını başarılı tespitlerle zenginleştirir. Daima başarı ile sonuçlanan şiirsel arayışlar, geleneksel anlatım biçimlerine çok önemli yenilikler getiren yeni şiirsel keşifler, Mahire Nağigızı'nın şiirinin tipik bir olayıdır.”

Cerrah elindeki neştere, ressam elinde-

ki fırçaya hakim olduğu gibi, Mahire Hanım Nagıgızı sözlere hâkimdir. Güzelliği sözlerle rəsm edərken sözləri dilediği gibi cilalar:

*“Dinib dillənmədim ki mən,
Pıçılıtmınan, lal yığırım.
Tanrım, göndərdiyin dərdi
Zənn elədim bal, yığırım.”*

Mahire'nin fıslıya dönüşən lirik “ben”i, Allah'ın göndərdiği acıyı “bal” olaraq algılar, azap verene bal yerine dualar göndərir, “ibadət şiirleri” ilə kutsallıq mertebesinə girir:

*“İbadətdir şeirlərim,
Hər sətirdə sənənin yerin.
Kağız üstə düşən tərım,
Bir cəhlil-cəlal, yığırım.”*

*Ömrüm tamamdır, ya yarı,
Niyə bitməz qovğaları.
Mahirənin duaları,
Olsun sənə bal, yığırım.”*

Sözü ilaç, şiiri “ibadət” bilən Mahire Hanım, içindeki sırları naif duyğularla dizələrlə dile gətiriyor. Bu sırada keliməyə hayranlıqla, şevklə və sayğıyla yəkləşiyor. Mahire Hanım'ın şiirlerinde fazladan bir kelime bulunamaz. Gerek aşka dair, gerekse de vatan ve millətə dair şiirlerinde veyə dünyanın hâmindən bahsedərken böyledir:

*“Ey tarixi sətir-sətir yaradanlar,
Nə şanlısız, şanınıza salam olsun!
Qalacaqdır bu tarixdə var olanlar,
Silinməz ad-sanınıza salam olsun!”*

*Adı qalar zaman-zaman Sər doğanın,
İzi qalmaz hər olanın, hər doğanın.
İlham, sənənin, Rəcəb Təyyub Ərdoğanın,
Həmişə var canınıza salam olsun!”*

Azərbaycan bayrağının Şuşa'da dalğalanması, Garabağ'ın özgürlüğü için canından gəçərək şəhadət şərbəti için Şəhitlərimizin anısına bir anıt dikməktədir.

*“Şəhidlərim, haqqınız var çiyinizdə,
Kəfən geydik, qalacaqdır əyninizdə,
Çixmayacaq, yaşayacaq əyninizdə,
Tökülən al qanınıza salam olsun!”*

“Aslan gibi yerdə kükrəyən”, “şahin gibi göklərdə süzülən”, “düşməna taş atmaq için doğmuş”, “Vatan sağ olsun deyərək

ölən” şəhitlərin yiğitlik və kahramanlıklarının tablosunu kelimələrlə bətimliyor. Bətimliyor ki vatanı yaşatmaq için ölümü seçənler unutulmasın, hafızalara kazınsın:

*“Millətim yol gəlir neçə min ildir,
Yolunu-izini çəkər şəhidlər.
Yerdə aslan kimi durar marıqda,
Göydə şahin kimi səkər şəhidlər.”*

*Doğulub düşməne daş atmaq üçün,
Ürəyi qorxudan boşaltmaq üçün.
Ölərlər vətəni yaşatmaq üçün,
Hər qəlbə bir qala tikər şəhidlər.”*
“Özgürlük ağacını diken” və vatan sema-larında bayrağa dönen şəhitlərin asırlar gəçsə de yüreklərdə bir heykəl kibi yaşayacaklarını kendindən əmin bir şəkildə dizələrinə yansıtır:

*“Özü qocalmaz ki, əsri qocaldar,
Gələcək, gedəcək nəslə qocaldar.
Qəlblərdə vətənə heykəl ucaldar,
Azadlıq ağacı əkər şəhidlər.”*

*Bayraqtək ucadır adı onların,
Adları titrədir yadı onların
Qanında doğmaqçün qəhrəmanların,
Millətin ruhuna çökər şəhidlər.”*

Mahire Hanım, şiirler yazarkən tarixə tanıklıq edən anadilimizi de unutmaz. Dil mil-lətin varlığıdır. Milleti dili, dili Millət yaşatır. Ha-yatını “dedələrimizdən miras” olaraq gördüğü dilimizin gəlişməsi, ilerləməsi və korunmasına adanmış olan Mahire Hanım'ın şiirlerinde dilim-izin tarixi konu edinir. Altaylardan Balkanlara, Balkanlardan Kafkaslara uzanan dilimizin bin-lerce zorluktan gəçərək günümüze kadar ko-runarak cilalandığını və zaferimizin kroniğinin bu dilde yazıldığını böyük bir gururla hatırla-tıyor:

*“Orxonlardan üzü bəri yazın qalıb,
Altaylardan Balkanlara izin qalıb.
Çox dillərdə rəddin qalıb, izin qalıb,
Qurdan görər qiyamətə, ana dilim,
Dədəm-babam əmanətə, ana dilim!”*

Anadili denilince akla gələn, “milleti millet ya-pan”, “ninnilərlə ruhumuza beşik olan”, dilim-izdən bahsedərək “dilimizin bekçilərindən olan” dayısı, Azərbaycan filolojisinin gəlişmə-sində eşsiz xizmətlər yəpan, çıktığı yolda Ma-

hire Hanım'a rehberlik eden Profesör Hasan Mirzayev'i kutsal duygularla anıyor:

*"Sən şahidsən, kimlər gəldi, kimlər getdi,
Oğlun-qızın haya çatdı, dada yetdi.
Bələdçisi Həsən Mirzə səni etdi,
Mahirənin kainatı, ana dilim,
Dədəm-babam amanatı, ana dilim!"*
Veya
*"Bu illəri onsuz gördük, deyilməz,
Üzbəüzdə Həsən Mirzə yaşayır.
O nə sirdi, nə hikmətdi bilinməz,
Yüzə-yüzdə Həsən Mirzə yaşayır."*

Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Filoloji Fakültesi Dekanı, profesör. Mahire Hüseynova, dayısı Hasan Mirzayev'i her zaman sevgili anılarla ve gururla anıyor: "Evimizin en çok arzu edilen misafiriydi ve bu "cazibe" sadece biz çocuklar için dayım bize geldiğinde her bir erkek ve kız kardeşime özel hediyeler getirdiği için değildi, Ayrıca yaptığı konuşmalarla ilgiliydi. Bu sohbetler bitmek bilmezdi ve bu sohbetlerin bazılarını Halhal'da, gittiğimiz köy okulundaki arkadaşlarımla paylaştım. O zamanlar Hasan Bey, sadece ismiyle gurur duyduğumuz bir dayımızdı. Daha sonra öğrencilik yıllarımda onun bilimsel yaratıcılığı ile tanıştım, araştırma alanlarını, bu çalışmaların genel olarak yazılı sonuçlarını ve Azerbaycan dilbiliminin en tartışmalı konularına ışık tutan bilimsel çalışmalarını okuyunca kendim dilbilimci-bilim adamı Hasan Mirzayev'in tam portresiyle yeni tanıştığımı hissettim. Verimli bir bilimsel faaliyeti olan, aşık olduğu bilimde iz bırakmaya çalışan, bunu başaran ve yoluna devam eden çalışkan bir adamın portresiydi.

*"Denən, dəyişməyə gücümüzü var.
Hökmümü Tanrının mənim, ya sənin.
Bilib də yolundan getdi uşqlar,
Ağamın, anamın, Həsən Mirzə'nin."*

Dayısı dilbilimci Hasan Mirzayev'in yolundan giden Mahire Hüseynova, bilimde dil uzmanı, şiirde sözün ressamıdır. Söze değer veren, yerinde ve ölçüsünde kullanan şairin elinde sanki kalemle fırça paralel çalışır. Kanahetimizce şiir ve resim aynı amaca hizmet eder. Bu nedenle şiir ve resim arasındaki ilişki güçlüdür. Şimdiye kadar sık sık tartışma konusu olan resim-şiir ilişkisi hakkında birçok

fikir ileri sürülmüştür. Resim ve şiir arasındaki doğrudan bağlantıdan oluşturulan şiirler için "görsel şiir", "masa şiiri", "portre şiiri" gibi edebi terimler kullanılmıştır. "Görsel" ya da "resimli şiir" olarak adlandırılan "portre şiirler" (az önce bahsettiğimiz gibi), okuyucunun gözleri önünde bir kişinin imajını canlandırma eylemi olarak ifade edilen portre şiirleri, bazı popüler kişilerin fiziksel veya ruhsal portrelerini çizer. Mahire Hanım şiirlerinde Vatan, Şehitler ve Ana imgelerinden portreler yapıyor:

*"Atamnan yanaşı daş qaldırardı,
Deyərdi bu daşlar ocaq daşdır.
Bezmədi, qəlbində nə gücü vardı,
Anam sinəsində ocaq daşdır."*

*O daş əllərinən durub o başdan,
Çöllərdə yavanlıq nə tapsa dərdi.
Bəlkə əllərinin daş olmağından
Utandı özünə sığal vermədi."*

Mahire Hanım'ın annesinin portresini yaptığı bu muhteşem eser sadece bir Azerbaycanlı kadının portresi değildir. Bir bütün olarak "kadının yaşam felsefesini, yuva kurma ve çocuk yetiştirme felsefesinin özünü", annelik misyonunun özünü ortaya koymaktadır. Şiir aynı zamanda hepimizin hafızasında sonsuza kadar kalacak bir "Anne Portresi"dir. Aynı zamanda altı çocuğu büyüten, taş taşıyan, yakacak odun yapan, ocak taşının, Annemin de portresidir. "Taş taşıyan" ananın çocuğun anısına yontulmuş "taş masallardır." Yüreğindeki bu heykele bir itirafı, sevgisi, şükrandır (Ruhunuza sağlık Mahire Hanım. Ben de şiirinizden annemin nasibini alıyorum). Mahire Hanım'ın "Taş Masalı" sadece onun değil, "Milleti binlerce yıl ayakta tutan, sıkılmasını, yorulmasını engelleyen, sabahın şafağında yarınlara götüren bir himndir."

Mahire Nagıgızı'nın şiiri, klasik edebiyatta kasidelerde görülen portre şiirinin yüksek özelliklerini taşır. Avrupa edebiyatı, özellikle Fransız edebiyatı, portre şiiri örnekleri bakımından daha zengindir. Kaynağını Fransız ve dünya şiirinde pek çok şairi besleyen "gürültülü bir nehir"e benzetilen Baudelaire'den alır. Baudelaire ve sembolizm kaynaklı bu nehir iki ayrı kola ayrılır: Mallarmé ve Valéry ve sürrealizme götüren (gerçeküstüçülük) Rimbaud. Şiiri seslerden oluşan bir müzikal-armoni olarak gören

bu şairler, modern dünyanın seslerini kendi ruhunda anlamaya ve onları müzikal telkinlerle açıklamaya çalışır.

Ne yazımızı Pitoreks' şiiiriyle paralel yazmağımız, ne de şiiiri seslerden oluşan bir müzik-harmoni olarak gören Baudelaire, Mallarme, Valéry; Rimbaud'ya değinmemiz rastgele değil. Mahire Nagıgızı şiiirinin kapısını açmak için farklı anahtarlara ihtiyaç vardır. Bu anahtarlardan biri şiiir, diğeri resim ve müziktir. Resim ve şiiir, şiiir ve müzik Mahire hanımın şiiirinde birlik içindedir. Örneğin "İlisuda Yaz" şiiiri gibi:

*"Dağların başında duman sūd kimi,
Sərnici gözlərdi, daşıрмаq olmaz.
Meşələr baftası dağ yamacının,
Nə süslü görünür İlisuda yaz..."*

*Yamacın üstünə döşənən nədi,
Xalımı, kəsilib indi hanadan?
Gümüşçay dərəsi nazlı gəlindi
Payını gözləyir Qaraqayadan."*

Veya "Sonbahar Duygusu" şiiiri. Tablo şiiirde "farkında olmadan" gelen güz yağmurunun bir başka misyonu daha vardır, "kederi silip süpürmək", "lirik ben" in vuramadığı pencereyi vurmaq, "narin damlaların bestelediği şarkımı söylemek", "Taşı ve duvarı okşamak." Anne kibi laylay söylemek:

*"Qurbandı tufanın qəsd elədiyi,
Şikardı şimşəyin üstələdiyi.
Narın damcıların bəstələdiyi
Nəgməmi oxuya payız yağışı."*

*Mahirə vurğunun deyilmi gerçək,
Daşa, divarıma sığalına çək.
Nazlı anam kimi layla deyəcək,
Verəcək yuxuya payız yağışı."*

Mahire Hanım'ın "Sonbahar Yağmuru" adlı şiiiri hassas duygularla yazılmıştır. Aynı zamanda felsefidir. "Japon bilgeliğine göre, yılın mevsimleri insan yaşamının evreleriyle ilişkilendirilir; Bilgeler, yılın mevsimlerini yaşayan insan hayattaki her şeyi yaşamış gibidir derler. Şiiirin ilk dördlüğünü ele alalım:

*"Yenə də gəlişi xəbər-ətərsiz,
Gəlib ki, qəm yuya payız yağışı."*

*Apara mənzilə xəzan yarpağı,
Torpaqda uyuya Payız yağışı."*

Sonbahar yağmuru, sonbahar yapraklarının yerde uykuya dalmasını sağlamak için geldi. Mevsimler arasında insanın karakterine en yakın mevsim sonbahardır. İnsan gibi olmaya başlayan sonbahar, mecazi anlamda bazen sinirli, bazen barışçıl, bazen kaşlarını çatmış, bazen güneşli. Ama sonbahardan sonra kış gelir. İlbaharda canlı ve yeşil olan ağaçlar sonbaharda sararır. Çıplak oluyor. Ölen yapraklar birer birer sararır ve ağaçtan yere düşer. Bahar yağmurlarının görevlerinden biri de sararan yaprakları toprakta ıslatıp toprakla karıştırarak toprakta yok etmektir.

Mahire Hanım'ın aşağıda verilen mısraları tam bir tablo şiiir örneği. Su içmeye gelen Ceylan'ın Nohurgöl'e yansıyan imgesi:

*"Bahar darıxıbmiş qış yuxusunda,
Dağları köksünə sıxmağa gəlib.
Cüyürlər elə bil Nohurgölündən,
Su içmir, özünə baxmağa gəlir."*

Mahire Nagıgızı'nın gerçekçilik ve natüralizmin senteziyle yarattığı doğanın güzelliğiyle yazdığı şiiirleri, sözlerle çizilmiş resimlerdir. "Sunulan eserlerde konu öyle detaylı bir şekilde sunulmuştur ki bazen detayların kompozisyonu okuyucuyu hayrete düşürmektedir. Şiiirlerindeki imgeler sistemi, yaklaşımlarındaki karşıtlıklar, Azerbaycan şiiirindeki geleneksel ölçütlerin neredeyse taşlaşmış çerçevelerini bazen aşmaktadır. Okuyucuyu büyülemeyi ve şaşirtmayı başaran Mahire Hanım'ın şiiirlerinde "düşünce orijinal, diksiyon doğrudur."

Büyük bir yaratıcı yolu geçen Mahire Nagıgızı, bilimsel ve yaratıcı faaliyetleriyle Azerbaycan biliminin ve zengin ve asırlık edebiyatımızın gelişmesine değerli katkılar sağlamaktadır. Kendine özgün tarzıyla Azerbaycan şiiirine adını yazdıran Mahire Nagıgızı'na yeni yaratıcı başarılar diliyoruz!

Can Qarapapaq

Başına döndüyüm, ay bizim ellər,
Butalı vergili, sevdalı dillər.
Saraylar ucaldan zəhmətkeş ellər,
Qalxar, oxunmadan ban Qarapapaq,
Hər zaman dilində can Qarapapaq.

Borcalı yurdudur ata ocağın.
Yayılb dünyaya, səsin sorağın.
Bir qolun Qarsındı, biri Qazağın
Çəker harda olsa, qan Qarapapaq,
Hər zaman dilində can Qarapapaq.

Düzlüklə yoğrulub mayan təməlin,
Qurub yaratmaqdı, işin əməlin.
Səxavət timsalı var açıq əlin,
Olursan süfrədə xan Qarapapaq,
Hər zaman dilində can Qarapapaq.

Hər seydən ucada dinin, Quranın.
Müjdəsin haqq verər, haqqa yananın.
“Tərəkəmə” adlı qardaş heyanın,
Yetişər, gəl deyən an Qarapapaq,
Hər zaman dilində can Qarapapaq.

Aşıqlar vətəni sazlı, sözlüsən,
Kinsiz, kidurətsiz, gülər üzlüsən.
Məskənin qəlbimdi, orda gizlisən,
Rəhimliyə şöhrət, şan Qarapapaq,
Hər zaman dilində can Qarapapaq.

Günel İsrailqızı

Qoy Vətən Fəxr Etsin

Kənan Aydınoglu'na

Dünyaya sığmayan bir ürəyin var,
Hər misran gövhərdir, ləldi, qardaşım.
“Böyük Allah” adlı bir köməyin var,
Haqq yolu ən doğru yoldu, qardaşım.

Parçalanmış bir millətlik bilirəm,
Xalqın qara günlərini görürəm.
İçimdə ağlayıb, üzdə gülürəm,
Nolacaq bu xalqın halı, qardaşım?!

Bəzən sədaqətdən, əhddən yazırsan,
Bəzən də dərdləndirib dərdəndən yazırsan,
Bilirəm, yazanda qəlbdən yazırsan,
Var olsun qələmin, sözün, qardaşım.

Kənan! Çəkməyəsen nə ah, nə aman,
Qəddini əyməsin bu qəddar zaman.
Şeir dünyasında yarat xaniman,
Qoy vətən fəxr etsin, sənlə, qardaşım.

Hədiyyə Hacızadə

C. Cabbarlının “1905-ci İldə” Piyesində Erməni-Müsəlman Münasibəti

Cəfər Cabbarlı XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının geniş şöhrət tapmış nadir simalarındandır. Klassik ədəbi irs zəminində yetişən ədib milli ədəbiyyatın parlaq ənənələrini qorumaqla bərabər, yenilik və müasirlik uğrunda mübarizəni yaradıcılığının əsas qayesinə çevirmişdir. Cabbarlı yaradıcılığa şeirlə başlasa da, ən məşhur əsərlərini dramaturgiya janrında yazmış və Azərbaycan dramaturqu və teatr xadimi kimi tanınmışdır. Xalqın tərəqqisinin ana xəttini mədəniyyətin, teatrın inkişafında düşünən sənətkar bir-birinin ardınca gözəl səhnə əsərləri yazmış, eyni zamanda incəsənətin müxtəlif sahələrində də fəaliyyət göstərmişdir.

Dramaturgiyamızın ölməz, nadir nümunələrini yaratmaqla yanaşı onu nəzəri-estetik cəhətdən əsaslandırmağa çalışan C.Cabbarlının bir ədib kimi orijinallığı hər şeydən əvvəl onun cəmiyyətin həyatına, milli varlığa, ictimai hadisələrə münasibətinin yeniliyi ilə bağlıdır. Sənətkarın yaradıcılığının müasirliyi, dil rəngarəngliyi, obrazların xarakterik mahiyyəti, yaradıcılıq üslubu onun böyük istedadından xəbər verir. O, mövzuları həyatdan götürməklə yanaşı keçmiş zamanların tarixi hadisələrindən də səmərəli bəhrələnməyi bacarmışdır. Ədibin yaradıcılığı üçün əsas meyar tək cə mövzu seçimi deyil, mövzunun hansı səviyyədə qələmə alınması, süjet, obrazlar vasitəsilə istənilən ideyanın oxucuya çatdırılmasıdır. Azərbaycanda inqilabi çevrilişləri, sosializm quruculuğu, kolxoz hərəkatı, qadın azadlığı, beynəlmiləlçiliyi kimi mövzuları böyük sənətkarlıqla yazılan və mühiti obyektiv əks etdirən əsərlər şübhəsiz ki, zamanın və tarixin bədii faktı, ədəbiyyatımızın tərkib hissəsi, xalqımızın mənəvi sərvətidir. Fikrimizcə, sənətkarlıq, mövzu və ideya baxımından C.Cabbarlı bütün dövr və zamanlar üçün həm oxunaqlı, həm də müasir olan sənətkarlardandır. Ədib həyatda baş verən hər hansı bir hadisəni dərinlən müşahidə edərək müxtəlif şəkildə işıqlandırır.

C. Cabbarlının dram əsərləri Azərbaycanda

ilk dəfə olaraq tarixi dram janrını milli-azadlıq ideyaları ilə, geniş xalq kütlələrinin şah mütləqiyyətinə qarşı çıxışı ilə zənginləşdirmişdir. Onun yaradıcılığında tarixi mövzunun işlənməsi “Nəsrəddin şah»la yeni mərhələ idi. Cabbarlı 1917-ci ildə Osmanlı tarixinə dair “Trablis müharibəsi” və ya “Ulduz” və “Ədirnə fəthi” pyeslərini yazmışdır. Hər iki əsərin mövzusu türklərin yadellilərə qarşı apardığı rəşadətli mübarizələrdən götürülmüşdür. “Bakı müharibəsi” əsərində 1918-ci ilin martında Bakıda baş verən qanlı hadisələr, erməni daşnaqlarının azərbaycanlılara qarşı etdiyi zulmlər təsvir olunur, başda Nuru Paşa olmaqla qəhrəman xilaskar türk ordusunun şəhəri erməni vəhşilərindən xilas etməsindən danışılıb. 1923-cü ildə Cəfər Cabbarlı bir istiqlalçı kimi öz dostları ilə birlikdə həbs olunub. Həbs olunduğu dövrdə evində axtarışlar aparılarkən onun bir sıra əsərləri müsadirə olundu və 1918-ci ildə baş verən Bakı soyqırımına həsr etdiyi əsəri müsadirə olunan əsərlər arasında yox edildi. Əsər haqqında heç bir məlumat olmasa da, əsərin proqramı qalib və proqramdakı obrazlardan Cabbarlının hansı fikirləri söyləmək istədiyi məlum olur.

Cabbarlının fikirləri 1931-ci ildə tamamlayıb teatra verdiyi “1905-ci ildə” pyesini əsərində daha da dərinləşir. C.Cabbarlının həyat yoldaşı Sona xanım xatirələrində yazır: “Cəfər “1905-ci ildə” əsərini “Almaz”dan sonra, 1931-ci ildə yazmışdır. O, həmişəki kimi, bu pyesi də yazmadan əvvəl bu haqda çoxlu ədəbiyyat oxuyur, 1905-ci il hadisələrinin iştirakçısı olan qoca kişilərlə söhbət edirdi. Adını unutduğum bir inqilabçı fəhlənin öldürülməsini görəndə adamlardan ətraflı məlumat almışdı. Həmin adamlar Cəfərə inqilabçının necə, harada, nə vaxt öldürülməsini söyləmişdilər. Cəfər kitablardan əldə etdiyi məlumat və adamlarla apardığı söhbətlər əsasında əsərin planını tərtib etmişdi. Əsərin planı 5-6 səhifəlik dəftər vərəqində idi. Mən həmin planı özüm bilmədən Cəfərin bəzi kağızları arasında haraya isə

qoymuşdum. Cəfər bir gün mənə dedi ki, ay Sonası, mənim bir planım var idi, axtarıram, tapa bilmirəm. Orda, fəhlələrin danışmaları və mənim bəzi qeydlərim yazılmışdı. Bəlkə sənə rast gəlib?

Mən üç gündən sonra Cəfərin dediyi planı tapıb ona verdim. Cəfər o gündən “1905-ci ildə” əsəri üzərində işləməyə başladı. Cəfər deyirdi ki, bu çox çətin mövzudur. Erməni-azərbaycanlı qırğınının səbəblərini camaata başa salmaq lazımdır. Cəfər həmin əsər üzərində bir ildən artıq işləyərək, onu teatr kollektivinə təqdim etdi.”¹

C.Cabbarlı “1905-ci ildə” əsərində göstərir ki, Qoca Baxşı gənc Baxşını öz övladı kimi qəbul edir, ocağının başında ona yer ayırır, əziyyətlərə qatlaşaraq böyüdür, oxudur... Əsərdə Qoca Baxşı-xeyirxahlıqla qollarını yetimlərə, aclara, imkansızlara, qovulmuşlara, açmış qocaman Odlar yurdunu, Gənc Baxşı isə vətəninə uzaqlara atılaraq qayğıya, şəfqətə möhtac qalan, naəlaçlıqdan Azərbaycana pənah gətirən, türk səxavətinə sığınan, qonaqpərvərliyinə güvənən, erməniləri təmsil edir. Pyes Qoca Baxşının tar çalması və “Sarı gəlin” xalq mahnısını oxuması ilə başlanır:

*“Saçın ucun hörməzlər,
Neynim aman, aman sarı gəlin.
Səni mənə verməzlər,
Neynim aman, aman sarı gəlin.
Sarı gəlin, aman, sarı gəlin, boy-boy, sarı gəlin!
Gəl-gəl səni alım..”*²

Tarın və “Sarı gəlin”in səsi və təsiri əsər boyu duyulur.

Haşiyə çıxaraq qeyd edək ki, dünyaya gəldikləri gündən azərbaycanlı mahnıları dinləmiş ermənilər, mahnılarımızın ovsunu altında milli kimliklərini, milli məniliklərini unudaraq sevdikləri hər bir şeyə yiyə, sahib olmaq istəmişlər. Bu günümüzdə də davam edir. Halbuki bu mahnılar və rəqslər ermənilər Qarabağa gəlməzdən çox-çox əvvəllər yaranmışdır. Mahnı və rəqslərimizdə xalqımızın milli yaddaşında yaşayır. Heç kim bu faktı dəyişdirə bilməz. Gözlərini açıandan

türk mahnılarını dinləyib, türk rəqs havalarına oynayan ermənilərin oxunan mahnılara, oynanılan rəqs havalarına özlərininki kimi baxması, onlara göz tikməyi nə ilk, nə də son deyil. Muğam, tar və kamança YUNESKO-nun siyahısına daxil edilib və bunu qeyd etməyimiz təsadüfi deyildir. Bütün bu hadisələrə “1905-ci ildə” əsərində toxunulur.

Əsərdə hadisələr belə cərəyan edir. Qarabağda Baxşigilin kəndində toydur. Toyda azərbaycanlılar və ermənilər bir yerdə çalib-oynayırlar... Oxunan mahnılar, oynanılan rəqs havaları azərbaycanlılara məxsusdur. Məsələn, oxunan Azərbaycanlı mahnısı belədir:

*“Araz üstə, buz üstə,
Kabab yanar köz üstə.
Qoy məni öldürsünlər
Bir alagöz qız üstə”*³

Azərbaycan mahnılarına və musiqisinə oynamaq naminə ermənilər bir-birini təhqir edir, alçaldır, millət kimi hansı xislətin sahibi olduqlarını gizlədə bilmirlər. Məsələn, Allahverdi və İmamverdi toya gəlir. Ancaq, Allahverdi oynamaq istəmir. Guya oynamağı bacarmır. Fikrimizcə, burada Allahverdi azərbaycanlı toyu olduğu üçün və Azərbaycan musiqisi çalındığına görə oynamaq istəmir. Əsərdəki Haykazla Aram arasındakı toqquşma isə ermənilərin xislətinə aydınlıq gətirir. Belə ki, Haykaz Sonanın yorulmasına baxmayaraq, oynamasını istəyir. Aram isə ona mane olur. Haykazla Aram arasında ziddiyyət yaranır. Qalmaqal yerinə Qarabağ uryadnikinin köməkçisi gəlir. Uryadnikin köməkçi ermənidir. O, erməni ikiüzlülüynü göstərərək Haykazı, Aramı və Baxşı göstərərək onların həbsini istəyir.

Əsərin əvvəlində Sona erməni oğlu Baxşı ilə getmək istəmir: Bunu gören qoca Baxşı deyir: “Sən illər boyu mühitimizi boğub üzən çürük fikirlərdən, acı dillərdən qorxursan. Sən Azərbaycanlısan. Baxşı isə erməni. Azərbaycanlı qızının erməniyə getməsi bu vaxtadək görünməmiş bir işdir. Sən bundan qorxursan “nə deyərlər. Budur səni qorxudan”⁴ Əsərin

1 Sona xanımın C.Cabbarlı haqqında xatirələri / <https://kayzen.az/az-proza>

2 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.145

3 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.163

4 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.146

bu hissəsində, sanki, erməni ilə ailə qurmaq aşılır. Ancaq, bu belə deyil. Əsərdəki bəzi məqamlar qonşuluq münasibətində ermənilərin azərbaycanlıları ələ aldıklarını, azərbaycanlıların inamını qazanmaq üçün hər işə əl atdıqlarını təsdiq edir. Məsələn, erməni Allahverdinin azərbaycanlı İmamverdinin yerinə odun yarmaq istəməsi, azərbaycanlı Gülsümün erməni Eyvaz üçün cücə kəsməsi, İmamverdigilin baltasının erməni Haykanuşgildə olması və s. Köçkün ermənilər burada da azərbaycanlılara olan yaxınlıqdan məqsədli şəkildə istifadə edir. Azərbaycanlı ailəsinin yaşayışı, erməni külfətinin yaşayışından bütün məqamlar fərqlidir. Azərbaycanlılar, ermənilərdən fərqli olaraq başqasınınkini mənimsəmir, özünün yaratdıqlarını yaşadır.

Sələfləri kimi, Cabbarlı da erməni məsələsini, erməni problemini ədəbiyyata gətirir, erməninin kimliyini, milli ədavəti qızıqırdıranların iç üzünü açır, oxucuda bu məsələ ilə bağlı geniş təsəvvür yaradır. Oxucu əsərdə qubernatorun dediklərindən çox mətləblərdən xəbərdar olur. “1905-ci ildə” əsəri erməni-müsəlman məsələsinin açıqlamasında əvəzsiz bir mənbədir. Bir çox bədii detallar sübut edir ki, bu gün aktuallığını itirməyən məqamdır. Həmin məqamın özünü yenə də çoxlarımız görmüş və müşahidə etmişik. Erməni-müsəlman məsələsində tarixən, eləcə də indi dil qəhrəmanları çox olub. Boş vəd verənlər də az olmayıb. Belələri nə millət başçılarına, nə də millətə kömək etmək iqtidarında olmamışdır.

Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin “Bir türk milliyətçisinin Stalinlə ixtilal xatirələri”nə nəzər salaq: “Əksəriyyətlə çar xanədanına mənsub bir prins tərəfindən idarə olunan Qafqazın idarə və intellektual mərkəzini təşkil edən Tiflisdə mənşəviklər, petrol ocaqları (neft mədənləri) ilə olduqca çiçəklənmiş bir sənaye mərkəzi olan Bakıda mədəni və liman işçiləri arasında isə bolşeviklər yuva qurmuşdular. Sosial- demokrat partiyası Tiflis ilə Bakıda adətən bir qərargah qurmuş, bu iki düşmən fraksiyası ixtilal hərəkatı üzərində müəssir olmaq üçün Qafqazın xalq kütlələrini qazanmağa çalışırdılar. Məlum olduğu üzrə bu iki fraksiyanın bir-birinə toqquşduran ana mövzu

məşhur taktika məsələsi idi”⁵

Belə vəd verənlərdən biri də əsərdəki Bakı general-qubernatorudur. Bir tərəfdən azərbaycanlıları, digər tərəfdən erməniləri qızıqırdıran qubernator mədəni sahibi Əmiraslan bəy Salamova deyir: “Kürdləri mən çox sevirəm, igid tayfalardır. Onlar olmasa idi, Türkiyə bu ermənilərlə bacara bilməzdi.” Salamov isə: “Görmürsən, köpək uşağı gəmidə oturub, gəmiçi ilə savaşırlar. Bütün müsəlmanların əkin yerlərini saldırlar öz adlarına, nə var ki, xəzinədən icarə eləmişik.” Ermənilər barədə qızıqırdırıcı mövqeyini qubernator özü də gizlətmir: “Yaman millətdirlər. Axır, o gün mən onlara açıq dedim. Dedim: siz Türkiyədə döyülmüşsünüz, indi əvəzini buradakı müsəlmanlardan almaq istəyirsiniz.” Qubernator Salamovu elə bir vəziyyətə gətirir ki, Salamov nəticədə belə deyir: “Baxma ermənilər burada bir qələt eliyə bilməzlər. Papağımı götürüb bir hay deyərəm, beş yüz adam axar bura. Torpaqlarını torba ilə daşıtdıraram. Ancaq Türkiyə ilə ədavətləri var, bizə nə? Türkiyə bir padşahdır öz yerində. Eşşəyə gücləri çatmır, palanı nə üçün döyürlər?” Bu zaman qubernator özünə çox inamla deyir: “Döyə bilməzlər. Nə qədər mən sağam, müsəlmanların başından bir tük belə əskik olmaz”⁶ Göründüyü kimi, “Türkiyədə ermənilərin törətdikləri”, “həmişə gəmidə oturub, gəmiçi ilə savaşımları”, “müsəlmanlardan əvəz çıxmaq istəyində olmaları” və s. bu kimi məsələlər pyesdə incə bir üslubla verilir.

Daima Qafqazın inkişafına əngəl olan ermənilərin yazıçıları, şairləri, ziyalıları, ictimai-siyasi xadimləri ara qızıqırdıran yazıları, çıxışları və mövqeləri ilə Qafqazın qana çalxalanmasına nail olublar. Doğrudan da, ermənilər həmişə bir-biri ilə ittifaqdadır. Ancaq müsəlmanlar (azərbaycanlılar) bir-biri ilə ittifaq etməyi bacarmırlar. Müsəlmanların bu xisləti onların irəli getməsinə həmişə maneçilik yaradır. Ermənilərin bir-biri ilə ittifaqda olmaları isə onları irəli aparır. Ermənilərin özləri də, onların havadarları da faktları təhrif etməyi sevirilər. Onlar təhrif olunmuş faktlarla başlarını

5 Rəsulzadə M. Ə. Bir türk milliyətçisinin Stalinlə ixtilal xatirələri. Bakı, Qanun, 2018, s.18

6 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild. Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.161

dolandırır, həm də çoxlarının başınıqatırlar. Tarixboyu belə olub, indi də belədir. Məqsədli şəkildə müsəlmanları aşağılayır, onları vəhşi, qanmaz kimi təqdim edirlər. Bu gün özünü mütərəqqi hesab edən bir sıra dövlətlərin siyasətində bu cür mövqe aparıcı rol oynayır. Bu “dostluq” tarixən olub, indi də var. Qubernatorun yalançı dostluğunu bu əsərdə də görürük: Qubernator mədən sahibi Əmiraslan bəy Salamova deyir: “... Əmiraslan bəy, işlə göstərmək lazımdır. Ermənilər çalışırlar, padşaha azı on kağız göndərmişlər, siz birini də göndərməmişsiniz.” Qubernatorun başqa bir fikrinə nəzər salaq: “Yox, dostlar, elə iş olmaz. Bu ermənilərlə mümkün qədər ehtiyatlı olmaq lazımdır. Onsuz da onlar aranı qızıqdırmaq üçün bəhanə axtarırlar. Onlar ancaq bizdən çəkinirlər, yoxsa dinc oturmazlar.”⁷ Özünü salan qubernator müsəlmanlara (azərbaycanlılara) deyir ki, guya qubernator olmasa, ermənilər sakit dayanmazlar. Halbuki ermənilərin dinc oturmamalarının səbəbkarlarından biri məhz qubernatordur. Qubernatorun “Onlar ancaq bizdən çəkinirlər, yoxsa dinc oturmazlar”, fikrinin müqabilində millətçi intelligent Bahadır bəyin “Lakin, general həzrətləri, ermənilərin bu kimi fikirləri olduğu nədən görünə bilər?” söyləməsini qubernator belə cavablandırır: “Nədən? Bahadır bəy, xahiş edirəm belə şeyləri məndən soruşmayasınız. Doğrudur, mən sizinlə dostam, ancaq vəzifəm belədir ki, hər şeyi açıb deyə bilmərəm. Nədən? Hər şeydən!.. Siz bilən mədənlərdəki bu şuluqluğun səbəbi nədir, əsl şuluq salan kimdir? Eyvaz Əsriyan, Dəmirçiyan, Nalbandyan, hamısı yan... yan...yan... Daha hər şeyi mən açıb deyə bilmirəm”, fikri bu gün də təkrarlanır”⁸ C. Cabbarlı Qubernator təmsalında Qalaşçapovu göstərir. Qeyd edək ki, M.S.Ordubadinin 1905-1906-cı illərdə Azərbaycanda baş verən çaxnaşmaların qeyd olduğu “Qanlı sənələr” əsərində ermənilərin necə xalq olduğunu açıq-aydın görünür. Həmin əsərdə Qalaşçapovun mənfurluğu, ermənilərin törətdiyi bütün vəhşiliklərin və bu vəhşiliklərin kimlərə arxalanaraq törədildikləri

7 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.164

8 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.165

görünür. Ruslar müsəlmanların öldürülməsinə biganəlik göstərdiyi halda ermənilərdən biri ölənin kimi müsəlmanları cərimə edirdi. Sözdə bizim tərəfdə olduğunu bəyan edəndə onun iki üzrlüklü etdiyini görürük: “Söhbət zamanı - “Bir quru barışıqdan ötrü işi bu məqama çıxardınız,” - deyib ağlayır. Qalaşçapov cənabları isə ölüm bədəsini içənə kimi peşmanlıq acısı onun ağzından getməyəcəkdir.”⁹ Bir tərəfdən belə danışib azərbaycanlıları arxayın salır, digər tərəfdən ruslara əmr verir ki, ermənilərə kömək edin. Bu gün də ermənilərin havadarları həmin fikirlə fəaliyyət göstərirlər. Ermənilər kimi, xisləti dəyişməyən ruslar, günümüzdə də azərbaycanlılara vəd verir, ermənilərə havadarlıq edir.

Əsərdə həmçinin üsyanın ilk vaxtlarında “Yox olsun Ramanovlar”, şüarını görürük. Nədən xalq o sülalənin yox olmasını istəyirdi. Çünki Ramanovların siyasəti nəticəsində Azərbaycana çoxlu erməni köçürülmüşdür. “1905-ci ildə” əsərində diqqətçikin məqamlardan biri də budur: “Volodin. Siz sinif vuruşunu millət vuruşuna çevirməklə ancaq vaxtı uzada bilirsiniz...”¹⁰ Onlara qazanc əldə etmək üçün milli vuruş həmişə lazım olubdur. İndi də milli vuruşdan qazanc kimi istifadə edən Ağamyan və ağamyanlar vardır. Ağamyan və ağamyanlar sinfi vuruşu millət vuruşuna çevirməklə mənfəət əldə ediblər. Ermənilər Azərbaycan torpağı olan Qarabağda erməni dövləti qurmaq istəyir. Bunun üçün onlar Qarabağda erməni dövlətini qurmaq istədiklərini arxa plana keçirir, bu ərazidə milli davanın olduğunu şişirdir və dünyaya təqdim edirlər. Guya Dağlıq Qarabağdakı milli dava erməni millətinə qarşı yönəldilib. Halbuki erməni millətini bu milli davaya qoşan Ağamyan və ağamyanlardır. Milli dava bayrağı altında Qarabağda erməni dövləti qurmaq istəyirlər. Bu yolda pullar xərcləyir, ideoloji işlər aparır, təbliğat edirlər. Belə yanaşma, “1905-ci ildə” əsərində də aydın nəzərə çarpır. Elə ki ermənilərin milli maraqları yaranır, onda digər işlərini unudur, erməni olduqlarını hər şeydən önə çəkirlər. Cəfər Cabbarlı “1905-ci ildə” əsərində bu məqamı çox dəqiq verib-

9 Ordubadi M. S. Qanlı sənələr. Bakı, Qafqaz, 2007, s.151

10 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.200

dir. Ağamyan gənc bir erməninin, inqilabçı - işçi Eyvazın beynini zəhərləyir. Onun beyninə millətçilik toxumu səpir. Ümumiyyətlə. Ermənilər beşikdən başlayaraq uşaqlarının beynini millətçilik, şovinstlik hissi ilə doldurur, beyinlərini zəhərləyirlər. Onlar böyüyəndə harda çalışmalarından, işləmələrindən asılı olmayaraq, erməni olmalarını hər şeydən üstün tutur. Məhz bu cür təbliğatı Ağamyan Eyvaza da edir. Ancaq, Eyvaz Ağamyana uymur. Öz məqsədinə çatmaq üçün fəhlələri öz ətrafında toplayır. Asif Rüstəmli “Qarabağ “1905-ci ildə”: tarixi gerçəklik və bədii həqiqət” adlı məqaləsində Eyvaz obrazının S.Şaumyanın portreti olduğunu qeyd edir.¹¹ Bu fikirlə razılaşmaq mümkün deyil. Onun neytral mövqedə olduğunu düşünürəm. Belə ki, o, Ağamyan ilə dialoqunda qeyd edir: “Salamov və sən mənim üçün eynisiz”¹² Daha sonra onu ermənilərin qisasını aldığı üçün (əslində Eyvaz qisas almamışdı, bir rus polisi öldürmüşdü) çiyinləri üstündə gəzdirmələri işlətdiyi ifadələrdə bəlli olur. O, baş verənləri qəbul etmir. “Eyvaz: Bu gün erməni kübarları məni millət qəhrəmanı tacı ilə bəzəyirlər, başıma çiçək səpirlər. Lakin bu çiçəklər hamısı qana boyanıb. Bu qan qardaş qanıdır, bu qan tarixi qandır. Mən millət qəhrəmanı deyiləm. Mən bu qanı üstümdən qaldırıb bütün ağırlığı türk və erməni burjuaziyasının-bu Ağamyanların, bu Salamovların və Rəmanov cəlladlarının sinif vicdanlarına çırpıram. Türk əməkçiləri bizim düşmənlərimiz deyil. Bizi düşmənlərimiz ayırır”¹³

Tarix özü hər bir şeyi qaydasına salır. Düzdür, buna xeyli vaxt gedir və xeyli sayda itkilər olur. Bu gün qan tökənlər “1905-ci ildə” əsərindəki Eyvaz obrazının sözlərindən nəticə çıxarmalıdır. C.Cabbarlı sanki bugünkü hadisələri görmüş kimi, böyük uzaqgörənliklə ermənilərin iç dünyasını – onların əsl düşmən xislətini, mənəviyyətsizliklərini, etibarsızlıqlarını, nankorluğunu elə erməni personasının – Eyvaz Əsriyanın dili ilə, özlərinə

11 Rüstəmli A. Müdrəklik mücəssəməsi. Bakı, Elm və təhsil, 2014, s.168

12 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.172

13 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.186

yaraşan şəkildə tənqid atəşinə tutmuşdur: “Mən düşmənəm, mən düşmənəm sizin qan içində üzən xəttü-tacınıza! Mən düşmənəm sizin insan əti yeyən ikibaşlı qartalınıza! Mən düşmənəm sizin süngü və pulemyot üstündə duran hökmranlığınıza! Mən düşmənəm sizin ikiüzlü qanlı məhkəmələrinizə! Bu gün bir məni asmaqla siz özünüzü tarixin amansız səhifəsindən poza bilməyəcəksiniz. Mən əzdiyiniz milyonlardan biriyəm. Bu gün deyilsə, sabah o milyonlar torpaqdan baş qaldıracaq və sizin qanlı xəttü-tacınızı başınıza çevirəcəkdir. Mən buna öz varlığım kimi inanıram”¹⁴ Bəzi mənbələrdə əsərin xalqlar dostluğundan bəhs edilsə də, pyes iki millətin bir-birinə qarşı qoyulması, ermənilərin törətdiyi fəlakətlərdən inikasıdır.

Qeyd edək ki, yaltaqlıq, ikiüzlülük, kimlərəse yarımaq xisləti də ermənilərə məxsus milli keyfiyyətdir. Onlar ixtiyar sahiblərindən rütbə, vəzifə almaq üçün dəridən, qabıqdan çıxır, böyük dövlətlərin maraqlarına xidmət edirlər. Tarix boyu ermənilər yaşadıkları ölkələrə xəyanət etmiş, oradakı məlumatları da böyük dövlətlərə, daha doğrusu, marağı olan daha böyük dövlətlərə çatdırmışlar. Bu dırnaqarası özəlliklərinə görə bir qisim beynəlxalq təşkilatlar, qurumlar, cəmiyyətlər, dövlətlər bu gün də azərbaycanlılara quru vəd verdiyi halda, ermənilərə havadarlıq edir, onları silahlandırır. Bu bir ovuc xalq (ermənilər) tarix boyu olduğu kimi, indi də kimlənsə əlində alət kimi istifadə olunur.

14 Cəfər Cabbarlı: Pyeslər. 4 cildə III cild.Bakı, Şərq-Qərb, 2005, s.209

Gerçeyi Göstərən Ayna

Get-gedə tükənir içində adam,
İtir ümüdünün köçündə adam.
Bu dürüst, bu güclü biçimdə adam,
Kiçilir bir buğda dənəsi boyda.

İkiyə bölünmüş düymə kimidir,
Axtarsan samanda iynə kimidir,
Gerçeyi göstərən ayna kimidir,
Kim baxsa görünər şələsi boyda.

O adam dağ deyil ucadan-uca,
Laləzar bağ deyil çiçəklər aç.
Taleyi balaca, ömrü balaca,
Ürəyi kəpənək nəfəsi boyda.

Nə sükut tanıyar, nə də tanış səs,
Öləndə içində həyəcan, həvəs.
Bütün kainatda yox ona qəfəs,
Allahın yer adlı qəfəsi boyda.

Emine Savaş

Yok mu?

Eyleme yüreğim, eyleme şâhım
Gidince güneşim, belirir mâh'ım
Gönlümün teline vurur eyvahım
Çaldığın sazların, mızrabı yok mu

Gergefin üstünde ibrişim çiçek
Sûretler hayaldir, tek ölüm gerçek
İzânı yanıltır, sahte bir ölçek
Her işin günahı, sevabı yok mu

Tüm yollar yol verir, giden kervana
Menziller ne desin, yolu revâna
Varınca tüm işler ulu dîvâna
Nedendir diyene cevabı yok mu

El divane sapı çürük hançerin
Kârı olmaz elbet konan göçerin
Kılıcı çıkmıyor, kından nâçârın
İşlerin oluru âdâbı yok mu

Kader hâkiminin kırık kalemi
Bindim yağız ata gezdim âlemi
Duydum yüreklerde bitmez elemi
Geceyse göğüne mehtabı yok mu

Aymayan akılla, ilim utansın
Aslını görmeyen âlim utansın
İnsafa gelmeyen zâlim utansın
Şaşırılmış benliğin hicâbı yok mu

Gel yüreği canan, câna yâr olan
Belkide ömrüne bergüzâr olan
Hem kıymetli hem de azap, nâr olan
Gönlünün kıblesi, mihrabı yok mu

Güldendir pazarı, gülden selâmı
Koyar mı gönülde, kederi gamı
Bir de gül olursa kulun meramı
Ah o muhabbetin erbabı yok mu

Neftî'yim taşınca cihân kâr etmez
Meseli demeye, dilim ar etmez
Bîçare fakirim, hâl inkâr etmez
Tenini örtmeye tûrabı yok mu

Özünü Gətir

Bizə gəl...
Tək gəl, daha heç nə istəmirəm!
Əllərin boş, yanında, havada yellənə-yellənə.
Ayağın altında özgə ciğirın izindən qalmasın torpaq.
Təkcə dəniz kənarından keçəsi olsan,
Onda gərək olmaz ayaqlarını yerə möhkəm vurasan.
Nə lazım onları qumluğa zərblə çırpasan?
Onsuz da qum özgə ayağa ilişib qalmaz.
O, doğmadır öz sahili üçün.
Sən ayağını qaldırıb yeni ləpir salanda,
O əvvəlki ləpirə sürüşüb düşər.
Üsyan et, adamı özündən ayıranlara...
O əl telefonunu sal sındır,
Çal daşa,
Baxma bahalığına!
Əşyalar artdıqca heçləşir insan.
İnsanı özündən ayırır onlar.
Ya da qapa, qoy bir kənara.
Yad, kənar səsləri doldurma qulaqlarına.
Saatını aç!
Aç, tulla çox uzaqlara, lap gücün yetdikcə.
Əgər dəniz kənarından gəlirsənsə,
Ləpələyə qoş aparsın dərinliyə!
Əgər evdən birbaşa gəlirsənsə,
Özünlə götürməyi heç düşünmə.
Qoy qalsın masa üstündə,
Ya da elə qaldığı yerdə,
səni gözləyə-gözləyə.
Zaman nədir ki, özünü ona təslim edəsən?
Varlığını boş çərçivəyə pərçimləyəsen!
Mən səni zamanla gözləmirəm.
Özün gəl, tək özün!
Əllərin yanında,
Hava boşluğunda azad oynaya-oynaya.
Təkcə
Özümlüyünü özünlə gətir.
Yolda çaşıb başqa səmtə dönməyəsen deyəl!

